

In gesprek met Eric Fischer

‘Waar zitten nu de wetenschappelijke doorbraken?’

Eric, hoe ben je in de geschiedenis terecht gekomen?

Eigenlijk een beetje noodgedwongen. Ik heb economie gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam (UVA) en in die tijd waren er vier bijvakken mogelijk, waarvan je er drie moest kiezen. Dat was economische geografie, economische geschiedenis en ik geloof recht. Zo ben ik dus in de economische geschiedenis terechtgekomen, bij Van Stuijvenberg.¹⁶ Dat vond ik op zichzelf wel een aardig vak. Hij vroeg op een gegeven moment of ik assistent bij hem wilde worden. Dat heb ik in eerste instantie gedaan als broodwinning, want je verdiende uitstekend als assistent, zeker in die periode. En ik zat er nog geen jaar toen Van Stuijvenberg tijdens een excursie in Gent tegen mij zei: ‘Wanneer kun je klaar zijn met je studie?’ Dat vond ik een rare vraag. Het zat me niet helemaal lekker, dus aan het eind van de dag heb ik de stoute schoenen aangetrokken en gevraagd: ‘Professor, niet om het één of ander, maar voldoe ik niet als assistent?’ Ik dacht, misschien wil hij van mij af of zo. Nee, dat was absoluut niet het geval. Hij was door Theo van Tijn benaderd. Die had een econoom nodig en zo ben ik er per ongeluk ingerold.¹⁷ Het is dus niet, zoals bij sommige jongens die brandweerman of piloot willen worden, dat ik gedacht heb: ik wil economisch-historicus worden.

Daarvoor was je schout-bij-nacht geweest?

Nee, ik heb bij de koopvaardij gezeten, niet bij de marine. Ik ben uiteindelijk als derde stuurman geëindigd, dus ik had nog een lange weg te gaan.

¹⁶ J.H. van Stuijvenberg, inmiddels overleden hoogleraar economische geschiedenis UVA.

¹⁷ Th. van Tijn, inmiddels overleden hoogleraar economische en sociale geschiedenis Universiteit Utrecht (UU).

Je hebt carrière gemaakt in het vakgebied economische geschiedenis, vooral de infrastructuur van het vak heeft jou altijd geboeid, dacht ik. Hoe ben je daar in terechtgekomen in dat organisatie- en reorganisatiewerk? Je zat in Utrecht bij Van Tijn...

Ik was de eerste gepromoveerde in de afdeling van Theo van Tijn. Op een gegeven moment kwam Theo bij me en zei: 'Eric, ze hebben een interim-directeur nodig bij het IISG. Ik zit in dat bestuur en heb jouw naam laten vallen.' Theo schijnt verder zoiets gezegd te hebben als: 'Ik weet niet of het hem lukt en het is zeer de vraag of het iemand lukt', want het IISG zat toen in een diep gat, dat weet jij beter dan ik, want ik kende het IISG nauwelijks. 'Maar als het hem niet lukt, dan zal hij er niet onder lijden', zoiets heeft hij gezegd. Nou, dat vond ik wel aardig. En zo ben ik bij het IISG terechtgekomen, gevolgd door soortgelijk werk bij tal van andere instellingen op wetenschappelijk en cultureel terrein.

Die infrastructuur, dat was iets waar je je op gestort hebt, als één van de eersten en één van de weinigen, denk ik. Je zag al heel vroeg het belang in van een goede organisatie voor de ontwikkeling van het vakgebied.

80

Je moet durven kiezen. Ik kan mij nog herinneren dat ik al jaren geleden dit punt aan de orde heb gesteld op een bijeenkomst van alle jonge honden uit de Nederlandse economische geschiedschrijving. Ik was toen directeur van zowel het Nederlands Economisch-Historisch Archief (NEHA) als het IISG en heb toen een bijeenkomst georganiseerd op Ginkelduin, het conferentietoord van de Industriebond FNV. Ik heb toen gezegd dat we in Nederland in een heel bijzondere situatie zitten wat betreft de economische en sociale geschiedenis en dat we latent de allerbeste condities van de hele wereld hebben, denk aan de collecties van IISG en NEHA. Maar mijn beleid hield ook een duidelijke keuze in omdat ik vond en vind dat instituten zoals het IISG en het NEHA niet zouden moeten willen concurreren op onderzoeksgebied met de universiteiten. Dat je mijns inziens beter kan kiezen te versterken waar je al sterk in bent. Dat heeft zowel met collectiebeleid te maken als zorgen dat de wetenschappers die er zijn, wereldwijd, maar uiteraard ook in Nederland, een infrastructuur treffen die optimaal is. En dat betekent ook dat er bijvoorbeeld bij het IISG, wat overigens inhoudelijk niet mijn liefde had, zo snel mogelijk alle collecties toegankelijk gemaakt werden. Dat er bijvoorbeeld congressen georganiseerd konden worden onder de auspiciën van het NEHA en het IISG, dat er een uitgeverij kwam zodat mensen niet elke keer weer zelf met hun manuscript moesten gaan leuren. Nou ja, jij hebt dat op een andere manier gedaan met de Amsterdams Historische Reeks. Het was natuurlijk een drama dat tot die tijd iedereen met zijn manuscript maar een beetje bij een uitgever moest gaan leuren. Mijn beleid

is altijd geweest: versterk waar je al sterk in bent en zorg dat je die positie ook niet afgeeft.

De infrastructuur heb ik altijd erg belangrijk gevonden en ja, tijdens mijn directoraat van het IISG en het NEHA, ook de zorg dat de mensen die daar zitten hun werk goed kunnen doen. Dus niet zoals bij de universiteiten destijds, waar geen geld meer was voor literatuur, congressen, reizen en fotokopieën. Je kunt beter één of twee mensen ontslaan dan iedereen proberen binnen te houden, maar waar niemand meer zijn werk kan doen. Verder zorgen dat er voldoende geld is, om maar iets te noemen. Wat betreft wetenschappelijke ambities, die heb ik in die periode opzij gezet. Ja, ik heb nog wel wat gepubliceerd en een beetje op mijn wenkbrauwen wat onderzoek gedaan, vaak met anderen samen, maar als je een directoraat goed invult dan heb je geen tijd voor andere dingen, dat is tenminste mijn stelling. Je hebt ervoor te zorgen dat anderen hun werk goed kunnen doen.

Ik vind die hele kwestie van de infrastructuur belangrijk en je hebt net al gezegd waarom dat belangrijk is. Ik denk dat jij één van de eersten en één van de weinigen was die goed inszag wat het belang is van de institutionele omgeving waarin je opereert.

Ik heb die bandjes nog van Ginkelduin waar ik dit dilemma aankaartte. Daar was best kritiek op de visie van: zorg dat er een goede infrastructuur is. Maar goed.

81

Je zag ook, daar was ik het geloof ik niet met je eens, het onderzoek van de universiteiten gaan verdwijnen en dacht dat het allemaal terecht zou komen in instituten, van allerlei soort en aard. Ik dacht dat jij dat standpunt huldigde. Daarmee was ik het toen niet eens, maar het was in 1988 of nog eerder. Ginkelduin, dat is al heel lang geleden.

Nee, dat heb ik nooit gedacht. Wat ik wel gezegd kan hebben, is dat ik het niet erg zou vinden als sommige wetenschappelijke medewerkers uitsluitend onderwijs geven en anderen wetenschappelijk onderzoek doen. Dus arbeidsdeling. Dat heb ik ook ingevoerd op het IISG. En sterker, ik heb ook bij het NEHA, daar ben je bij geweest, altijd gezegd: 'Je moet van het NEHA geen onderzoeksinstituut willen maken, want dat gaat ten koste van de infrastructurale taken die je hebt.' Het zou ook haaks staan op datgene wat ik net gezegd heb, namelijk dat je juist moet versterken waar je al sterk in bent. Bij het IISG heb ik een scheiding aangebracht tussen wat vakreferenten doen en wat onderzoekers doen. Want vroeger was het zo dat een vakreferent én informatie moest geven én moest acquireren én moest ontsluiten én ook nog moest onderzoeken. Toen heb ik gezegd: dat kan nooit, want je ziet dan dat mensen vluchten in dit of dat, en het andere verwaarlozen. Die arbeidsde-

ling heb ik toen doorgevoerd. Je had mensen die voor de collecties belangrijk waren en je had mensen die voor het onderzoek belangrijk waren. Dat kan je nog zien in de reorganisatieschema's van die tijd. En wat onderzoek betreft: alles wat je gratis kan krijgen uit de tweede of derde geldstroom is natuurlijk niet slecht. Maar los daarvan heb ik altijd gezegd: ga niet proberen te concurreren daar waar je zelf maar een dwergje blijft. Daar kan je je nooit echt in onderscheiden. Daar ben ik nog steeds van overtuigd. Daarom ben ik er — zoals gezegd — ook in het NEHA-bestuur nooit voor geweest om veel aan onderzoek te doen.

Hoewel jij toch altijd, dacht ik, een voorstander was van het aantrekken van projecten van buiten, vooral op het gebied van de bedrijfsgeschiedenis. Dat staat misschien toch wat haaks op wat je nu net zegt.

82 Nee! Ik heb altijd gezegd dat die bedrijfsgeschiedenisklussen, een enkele uitzondering daargelaten, aardig zijn omdat je daar marges op kan maken die andere projecten — die echt belangrijk zijn — mogelijk maken. Dus dat betekent dat allerlei onderzoek dat wij gedaan hebben voor de Kamers van Koophandel of Gelderman, waar ik nog zelf aan meegewerkt heb, of een project als AMEV dat we binnengehaald hebben, zinvol is omdat je daarmee geld kan verdienen dat je voor collectievorming kan gebruiken. Ja, die bedrijfsgeschiedenissen zijn leuk, maar vaak méér van hetzelfde, als ik het wat chargeer. In wezen ging het altijd om de marges op dat soort projecten en daar kon je dan weer dingen mee doen die je echt belangrijk vond. Zo heb ik het ook altijd gezien. Een uitzondering daarop vind ik, maar goed, dat is na mijn tijd gebeurd en ook echt grensverleggend werk geweest, wat Van Gerwen en Van Leeuwen gedaan hebben voor het Verbond van Verzekeraars. Dat vind ik in meerdere opzichten kwalitatief uitsteken boven, laten we zeggen, de huis-tuin-en-keuken gedenkboeken. Die zijn op zichzelf uitstekend wetenschappelijk verantwoord, maar niet grensverleggend omdat ze vaak heel erg intern zijn gericht.

Je hebt je dus duidelijk gestort op verbetering van de infrastructuur en alles wat daarmee samenhangt. Dat is ten koste gegaan van onderzoek. Uiteraard, want je kunt niet alles tegelijk. Ik denk dat het ook heel erg verstandig geweest is van je om accenten te leggen, of keuzes te maken. Je vond besturen, beheren, reorganiseren e.d. leuk. Je grossiert nog steeds in titels als lid van dit en lid van dat; dat vind je belangrijk. Voor de toekomst zijn er ook plannen. Liggen die in het verlengde van wat je tot nu toe op het gebied van die infrastructuur e.d. hebt gedaan of is het iets heel nieuws wat je in het hoofd hebt, of mogen we dat nog niet weten?

Heel veel dingen die genoemd staan in mijn wetenschappelijk jaarverslag zal ik volgend jaar opzeggen, als ik stop bij het Verbond van Verzekeraars.

Zoals daar zijn?

Het zijn drie categorieën: het is ofwel wetenschappelijk ofwel cultureel (musea, digitaal monument Joodse gemeenschap, dat soort dingen) of het zijn polderzaken: SER, Algemeen Bestuur VNO-NCW, brancheorganisaties. Ik ben in ieder geval van plan de meeste museale dingen af te bouwen, wetenschappelijke dingen ook. Vaak zijn dat zaken waar je nauwelijks iets aan hoeft te doen, wordt het tijd dat daar eens andere mensen komen. Ik ben van plan een beperkt aantal wetenschappelijke dingen over te houden. De poldergremia (VNO-NCW, SER) moet ik natuurlijk ook allemaal opzeggen op het moment dat ik niet meer in het bedrijfsleven zit. En wat ik mij zelf heb afgevraagd voor de toekomst: waar ligt nou je toegevoegde waarde? Wat kan ik, waar vraag naar is? Wat zijn nou mijn sterke punten? Want uiteindelijk komt het toch op toegevoegde waarde aan als mensen je ergens voor willen hebben. En ja, dat kan met name liggen in alles wat met politieke contacten te maken heeft. Ik heb de afgelopen twaalf jaar een mooi netwerk opgebouwd. Dat betekent advieswerk voor andere brancheorganisaties, maar ik kan mij ook voorstellen voor de Nederlandse museumvereniging iets te gaan doen. In cultureel-wetenschappelijke kring heb je natuurlijk ook dat mensen behoefte hebben aan contacten met de politiek en weten hoe de lobby werkt. Nou, ik denk dat daar mijn toegevoegde waarde ligt. Ik denk verder dat ik een toegevoegde waarde kan leveren op organisatiegebied. Het kan zijn dat je eens een keer een ministerie zou moeten reorganiseren. Maar het kan ook zijn dat je tijdelijk gevraagd wordt om, noem eens wat, voorzitter van een branchevereniging te worden. Feitelijk het werk dat ik nu doe.

83

Dat cultuur-historische advieswerk, dat spreekt je aan. Dat zou je wel willen voortzetten?

Ja, dat vind ik wel leuk. Dat is ook zo'n kruispunt van dingen waar je managementervaring toevoegt. Het is toch een bijzonder slag mensen wat daar

zit. Je weet ook snel wat mensen beweegt. Ik zit nu ook weer met zo'n klus — staat nog niet in mijn jaarrapport omdat ik daar net mee begonnen ben — maar dat is het voorzitterschap van Stichting Erfgoed Actueel. Dat is een projectbureau dat op het departement acht jaar bestaan heeft en nu zelfstandig voort moet. Een verzelfstandigingsproces. Ja, dat vind ik een leuke klus.

Welk departement bedoel je?

OCW. Ik mocht zelf mensen zoeken die in het bestuur komen.

Je bent wat dat aangaat wel op een heel andere plaats terechtgekomen dan een eenvoudig wetenschappelijk medewerker onder leiding van Theo van Tijn. Je hebt je ver verwijderd maar tegelijkertijd ben je ook dichtbij gebleven door heel veel van die activiteiten op cultureel en wetenschappelijk gebied te ontwikkelen. Dat is wel duidelijk geworden. Er zijn nog andere wapenfeiten waar ik het over zou willen hebben, je bent ook hoogleraar bedrijfsgeschiedenis. Heb je daar wel voldoende tijd voor gehad de afgelopen jaren? Hoe heb je dat ervaren? Je doet het natuurlijk al heel lang.

84

Ik ben al vanaf 1989 hoogleraar. Daarvoor heb ik bedrijfsgeschiedenis bij Theo van Tijn, in Utrecht, gegeven. In Nijmegen, vanaf 1989, en vervolgens bij jou, in Amsterdam aan de UVA, eveneens als bijzonder hoogleraar. Ja, weet je wat het is, maar dat zal jij ook wel hebben: ook al heb je zeven dagen in de week, je hebt altijd het gevoel dat je te weinig doet. Al was het alleen maar vanwege de gigantische stroom nieuwe literatuur die je minimaal bij moet houden. Wat dat betreft heb ik natuurlijk het voordeel dat ik in een relatief klein onderdeel van de economische geschiedenis terechtgekomen ben, waar je door de infrastructuur die er bestaat en de beschrijvingen die er zijn, goed op de hoogte kan blijven van wat er besproken wordt en wat er verschijnt. Ik denk overigens dat het niet anders is dan bij een bijzonder hoogleraarschap in een andere wetenschap, waar je ook één dag in de week voor vrij mag maken.

Ik moet zeggen, ik prijs mij gelukkig dat ik niet een bijzonder hoogleraarschap heb waar driehonderd mensen een scriptie moeten maken, want dan zou het godsonmogelijk zijn naast een volledige baan. Maar ik zit meestal zo tussen de tien en vijftientig studenten en dan is een dag in de week goed te doen.

Ik ben natuurlijk het Verbond van Verzekeraars uitermate dankbaar dat ze daar geen probleem van maken. Nooit heb ik gehoord: joh, je moet daar nu eens mee ophouden, dat kost teveel tijd. Integendeel, ik heb het gevoel dat ze er trots op zijn dat ik bij de UVA werk.

Bedrijfsgeschiedenis, moet die leerstoel aan de UVA blijven?

Nou, hoeft niet natuurlijk.

Temeer daar er ook elders het een en ander aan bedrijfsgeschiedenis wordt gedaan. Utrecht heeft natuurlijk dat bureau waar van alles plaatsvindt, ook grootschalige projecten.

Kijk, het moet passen in een wetenschappelijke omgeving. Als er een omgeving is waar, bij wijze van spreken, alleen maar sociale geschiedenis wordt gegeven en economische geschiedenis eigenlijk niet zo interessant is, dan kun je je afvragen: moet je daar dan bedrijfsgeschiedenis bij houden? Op het moment dat je zo'n leerstoel economische geschiedenis hebt waarbij die bedrijfsgeschiedenis goed past, dan heeft het zin om zo'n leerstoel in te stellen of ingesteld te houden. Je hoort mij dus niet zeggen dat hij weg moet. Los daarvan denk ik dat er weinig hoogleraren zullen zijn die zeggen: nou, dat vak van mij is eigenlijk zo'n onzin, dat moet je wereldwijd afschaffen. Daar vind je het toch te leuk voor.

Dat onderwijs kost natuurlijk weer de nodige tijd plus al die andere activiteiten. Hoe combineer je dat met je baan bij het Verbond. Wat is je functie precies? Secretaris van het Bestuur?

Nee, algemeen directeur. Wat het eigenlijk is? Je hebt een vereniging met driehonderd ledenverzekeraars en die vereniging heeft een bestuur gekozen. Dat is het bestuur van het Verbond. Dat bestuur, bestaande uit tien, twaalf mensen, heeft een apparaat tot zijn beschikking dat alles doet wat het bestuur besluit. Er werken honderdtwintig, honderddertig mensen. Dat waren er — voordat ik kwam — ruim tweehonderd. Maar goed, dat is flink teruggelopen. Dus er zitten nu ruim honderd mensen. Ik ben algemeen directeur van dat apparaat. Wat je feitelijk doet, tachtig procent van je werk, is kijken wat er in de maatschappij beweegt. Bijna letterlijk wat er beweegt. Dus je 'monitort' zo'n twee- tot driehonderd organisaties of organisatieonderdelen. Dat doe je niet allemaal zelf, daar heb je je mensen voor. En van al die bewegingen bepaal je: is het een kans of is het een bedreiging? De kansen probeer je te pakken; de bedreigingen af te wenden.

Hoe ben je ertoe gekomen om dat te gaan doen? Je wilde iets anders?

Nou ja, zelf vind ik dat ik hier ook al te lang zit, maar dat ligt voor een ieder anders. Voor mij is zes, zeven jaar, als ik zo'n beetje in het verleden ga kijken, genoeg. Bij het IISG ben ik twee jaar te lang gebleven. Het probleem bij het IISG was dat ik het zo ontzettend leuk vond, althans niet zozeer de sociale geschiedenis, maar laten we zeggen het hele gebeuren er omheen.

Een prachtig instituut waar je dan de leiding over hebt, maar na de implementatie van de reorganisatie vond ik dat ik wat anders moest gaan doen. Op een gegeven moment ga je je afvragen: moet ik hier nu tot mijn vijftenzestigste blijven? En het dilemma voor mij was op dat moment: moet ik hier nog twintig jaar blijven, ook al vind ik het leuk? Er zijn wel wat dingen langsgeslagen, die ook meer in mijn lijn lagen moet ik je eerlijk zeggen, maar waarvan ik dacht, dan blijf ik liever bij het IISG. Bijvoorbeeld Amnesty heeft eens een keertje wat gevraagd en Greenpeace. In die richtingen werd ik wel gevraagd. Plotseling kwam het Verbond van Verzekeraars voorbij. Ik was zesenvertig en het was als klus bedoeld. Ik moest een reorganisatie leiden. Er waren zoiets van vijftien verenigingen, waar één vereniging van gemaakt moest worden. En ze zaten op zes, zeven plaatsen in Nederland. Er moest één heel krachtig Verbond, een krachtige lobbyorganisatie neergezet worden. Ik ben toen gaan vragen bij mensen of dat wel leuk was. Wout Tuinenburg (voormalig bestuurder van de Industriebond en toen baas van een verzekeringsmaatschappij) die zat, dat wist ik niet, in dat bestuur. Dus ik heb Wout Tuinenburg gevraagd. Die zei: 'Dat moet je beslist niet doen, dat is niks voor jou'. Hij was overigens de enige. En ik heb Sam Jonker gevraagd, waarvan ik niet wist dat hij daar voorzitter zou gaan worden. Dat wist hij al wel. Hij zat in het bestuur van het NEHA. Dus ik zei tegen Sam: 'Ik wil een keertje met je praten. Lijkt jou dat wat bij het Verbond?' 'Tja', zegt Sam, 'ik heb veel in het buitenland gezeten, ik weet dat niet'. Maar ja, Sam wist dus al dat hij daar voorzitter zou gaan worden en die wilde graag — denk ik — met mij samenwerken. Bollerman heb ik gevraagd, oud-voorzitter van het Verbond en NEHA-voorzitter. Allerlei bestuursleden in het NEHA, die ik gevraagd heb 'is dat leuk?', bleken op dat moment in het Verbondsbestuur te zitten. De meesten hebben gezegd dat het een hartstikke leuke club was. Nou, dat heb ik toen gedaan en voor mij was niet het verzekeringsgedeelte interessant, maar puur de reorganisatie en, wat ik al zei, dat ik eens een keer wat anders wilde. Ik dacht: dat is een aardige springplank naar wat anders. De wetenschappelijke wereld, daar liep ik toen ook al meer dan twintig jaar in rond. Als ik dan nog eens wat anders wilde, was dit de springplank. Misschien kom ik vroeg of laat bij een verzekeraar te werken of elders in het bedrijfsleven, of ergens bij de overheid. Ik wist het ook niet.

Je bent er dus langer blijven hangen dan je zelf voorzien had?

Dat heb ik bij Van Tijn ook gehad, daar heb ik ook te lang gezeten. Bij het NEHA en IISG idem dito. En bij het Verbond heb ik ook te lang gezeten. Maar goed, je moet natuurlijk een beetje mazzel hebben. Dat op het moment dat je wat anders wilt, er ook wat anders voorbijkomt, wat je leuk of leuker vindt.

Kijk nou eens terug naar de economische geschiedbeoefening van laten we zeggen, vanaf 1960, 1970, toen je begon mee te draaien in allerlei functies. Als je de situatie van vandaag zou moeten evalueren, is dat dan een positief beeld wat je wilt schetsen, of zie je ook allerlei negatieve ontwikkelingen? Is er sprake van een crisis, is er sprake van gebrek aan historisch besef? Hoe zie je dat?

Dit is natuurlijk de vraag waarop ik mij voorbereid heb en ik heb wat huiswerk gedaan. Als uitgangspunt heb ik genomen de gepubliceerde bijdragen van het congres 'Balans en perspectief. Visies op de geschiedwetenschap' uit 1987. Ik heb gekeken naar wat er nou in die publicatie over economische geschiedenis stond, zo'n 25 jaar geleden. Dat was teleurstellend: 2100 pagina's, 187 artikelen, waarvan er vier met een beetje goede wil over economische geschiedenis gingen. En dan waren het inderdaad nog artikeltjes, staat mij bij, van mensen als Keetie Slyterman, over Misset in Doetinchem tussen 1920-1940. Zeg maar institutionele geschiedenis, kleinbedrijf, voornamelijk op het gebied van bedrijfsgeschiedenis. Wat mij ontzettend geholpen heeft om een soort basis te hebben van waaruit je kan praten en die ontwikkeling bekijken, is het artikel van Griffiths geweest, dat hij in die bundel geschreven heeft. En als je hem moet geloven, dan was het kommer en kwel. Nederland had zijns inziens alle grote discussies gemist. Kortom, hij zei eigenlijk: luister eens, Nederland heeft alles gemist, behalve (dat vond ik wel aardig omdat dat iets met mijn eigen onderzoek te maken had) de verklaring van de late industrialisatie. Daar was dan wat aan gebeurd en hij noemt het onderzoek van Jan Luiten van Zanden, maar dat was nog niet uitgekristalliseerd. Voor de rest vond hij het maar helemaal niets.

Als hij analyseert hoe dat komt, komt hij tot dezelfde conclusie als ik, namelijk dat ze aan de economische faculteit weinig tot niks aan economische geschiedenis doen. En je krijgt nauwelijks economen voor het vak. Ik weet niet precies wanneer dat artikel geschreven is, 1986 of zo. In 1987 is het gepubliceerd. Hij vond ook dat de vooruitzichten heel slecht waren: bij de economische faculteiten wordt het alleen maar slechter want economische geschiedenis is niet meer, zoals in mijn tijd, een verplicht bijvak. We kunnen economen niet meer zo gek krijgen om zich met geschiedenis bezig te houden. Ook op de universiteiten zie je een samentrekken van sociale en economische geschiedenis. Er wordt ook geen onderscheid meer gemaakt en in wezen, denk ik, dat Griffiths daar wel gelijk in had. Als je kijkt naar de productie (ik heb daar wel wat cijfertjes voor maar die zijn nog niet goed genoeg), dan zie je dat het gebied van de sociale geschiedenis gigantisch groot is geweest. Economische geschiedenis is relatief heel klein gebleven.

Ik heb eigenlijk een verdeeld beeld: aan de ene kant denk ik nog steeds (en dan maar weer op het gevaar af dat ik allerlei mensen op hun tenen trap),

dat het voor mensen die niet een zware opleiding economie hebben gevolgd, het lastig is om grensverleggend economisch-historisch onderzoek te doen. Kunnen mensen het mee eens zijn of niet. Ik heb het NEHA-jaarboek doorgenomen vanaf 1914 tot nu en ik heb gekeken wie daar in hebben geschreven en wat echt artikelen zijn waarvan ik denk: dat heeft de wetenschap werkelijk verder gebracht. Nou, daar word je niet vrolijk van. Geen doorbraak in de wetenschap, om het zo maar te zeggen. Verder vind ik dat je kunt zeggen dat het met name economen waren die zwaardere artikelen geschreven hebben en niet de historici, een enkele uitzondering daargelaten.

Het is overigens niet alleen Griffiths die forse kritiek had. Ik kan mij nog dat fantastische verhaal van Karel Davids herinneren, op het congres dat we toen in de Oude Manhuispoort hadden, naar aanleiding van de Ginkelduin-bijeenkomst. Hij gaf een prachtige metafoor: Joop Zoetemelk die op een zondag aan zijn vader vroeg: 'wat moet ik doen', en zijn vader zei: 'joh, ga maar een kuil graven in de achtertuin.' Dat hij op een gegeven moment niet meer uit die kuil kon komen. Dat was zijn beeld van alle historici, die steeds maar dieper zitten te graven, maar op een gegeven moment zo diep zitten dat ze niet meer weten wat er om hen heen gebeurt.

Met name die specialisering — dat is op zichzelf overigens niet slecht — in samenhang met fragmentering, is voor het onderzoek wel slecht. Je ziet dat de onderzoekjes *an sich* weinig met elkaar te maken hebben, en elkaar dus vaak niet versterken.

88

De combinatie van specialisering en fragmentering, vind ik, is een uiterst gevaarlijk mengsel, dat je niet zou moeten willen hebben. Ik denk verder dat er daardoor ook een soort gebrek aan samenhang is en weinig synthese.

Verder: er is relatief weinig debat. Niet dat debat altijd vruchtbaar is. Zelf heb ik, met Gerard Trienekens en Theo van Tijn, 'gedebatteerd' met historiserende antropologen. Verschrikkelijk. Ik heb er spijt van dat ik dat ooit gedaan heb. Waarschijnlijk hadden we dat ook handiger moeten doen, minder scherp, minder polariserend, beleefder.

Maar zo nu en dan lees je flodderige artikelen, die roepen om tegengas, waar maar mondjesmaat tegengas gegeven wordt. Dat heeft waarschijnlijk met gebrek aan debatcultuur te maken. Dat heeft ook te maken met een gebrek aan sturing. Sturing die in de bètawetenschappen vaak automatisch tot stand komt, komt niet automatisch tot stand in de historische wetenschappen. En ik denk, als je eerlijk bent, dat dingen als specialisering, fragmentering, weinig debat, weinig sturing, nog steeds een rol spelen.

Aan de andere kant moet ik wel zeggen, dat als ik nu kijk naar clustering van onderzoeksvelden, ik dat op zichzelf een hele goede zaak vind. Dat is ooit van bovenaf opgelegd. Dat zal in de eerste helft van de jaren tachtig zijn geweest, de voorwaardelijke financiering. Dat je wel geld voor onderzoek

kreeg, maar dat het dan wel samenhangende onderzoeksonderwerpen moesten zijn die bestudeerd werden. Dat vond ik een forse verbetering. Dat je op een gegeven moment zegt: we hebben vier of vijf thema's en daar proberen we zoveel mogelijk samen te werken, al dan niet internationaal, al dan niet interdisciplinair. Ik denk dat de internationale samenwerking ook een stuk sterker is geworden. Ik weet wel van de tijd dat ik bij Van Stuijvenberg assistent was, of toen ik bij Van Tijn zat, ik mij niet kan herinneren dat wij enige internationale samenwerking van belang hadden. Wat dat betreft was de periode vóór 1940 met Posthumus' activiteiten op het terrein van de prijsgeschiedenis internationaler georiënteerd. En dat komt nu terug, misschien dat internet daarbij een belangrijke rol speelt.

Als je het nu op de hand weegt: wat zijn we nou rijker geworden dan twintig jaar geleden, behalve dat er waarschijnlijk 5.000 publicaties bijgekomen zijn? Waar zitten nu de wetenschappelijke doorbraken? Wat dataverzameling betreft is het volstrekt evident, bijvoorbeeld als ik kijk naar wat Van Zanden gedaan heeft met nationale rekeningen. Daar klaagden ze al over in de jaren zestig, dat dat er niet was. In de jaren zeventig klaagden ze erover, en Griffiths had het er eind jaren tachtig ook weer over. Ik weet niet hoe betrouwbaar de uitkomsten zijn, ik heb mijn twijfels, maar dat gat is in ieder geval gevuld. Ik denk dat dat soort zaken belangrijk is. Ik denk ook dat een paar mensen synthetische verhalen geschreven hebben, waar we niet al te sterk in waren. Maar als je ziet hoeveel tijd erin is gestopt, hebben we dan echte doorbraken bereikt? Echt wetenschappelijke doorbraken, moet ik zeggen, zie ik op het ogenblik niet. Maar dat kan ook aan mijn beperkt gezichtsveld liggen. Al met al dus een verdeeld beeld. Aan de ene kant denk ik dat veel van de kritiek die Griffiths aan het papier toevertrouwd heeft in 1986 of 1987, nog steeds geldingskracht heeft. Aan de andere kant vind ik wel dat er verbeteringen zijn.

